

L'impacte de la planificació i la política lingüístiques en la integració social en societats molt diverses: Què podem aprendre del cas de Catalunya i de l'Índia?

Swagata Basu

La planificació i la política lingüístiques (PPL) són el conjunt de decisions polítiques i lleis que regeixen l'ús d'una o més llengües en determinats àmbits com ara l'educació, els mitjans de comunicació, l'administració, el dret, els espais públics, la cultura, etc. en un territori concret (Ricento 2006). Aquestes decisions polítiques promouen o suprimeixen determinades llengües en el territori en el qual s'apliquen. En el procés d'aparició i consolidació dels estats nació d'Europa occidental, la PPL va tenir un paper important. Es considerava que el fet de compartir una llengua i una història justificava una identitat nacional unificada, i així la política lingüística acostumava a afavorir el monolingüisme amb la promoció d'una única llengua per a tots els àmbits (Fishman 1973, Gellner 1983, Anderson 1991, Hobsbawm 1992 i Susan Wright 2004). No obstant això, des de finals del segle XX s'ha produït un canvi de perspectiva en les nacions d'Europa occidental pel que fa a les polítiques de gestió de la diversitat. El debat sobre la diversitat va sorgir com a resposta a la gestió de les diferències culturals, religioses i ètniques entre les persones d'una societat que s'havia considerat homogènia fins el moment en què hi va arribar un gran número de persones immigrants. Cal dir que, en realitat, la diversitat interna o històrica de les nacions europees sempre ha existit, però en aquest nou context es va fer més visible. Així doncs, tant les polítiques com les lleis han evolucionat per tal de donar resposta a les necessitats d'una diversitat molt complexa.

La política lingüística pot estar basada en una ideologia lingüística, o bé crear-la. Aquest concepte d'«ideologia lingüística» es refereix a la visió del món que fa que un grup de persones consideri que una determinada llengua sigui la candidata inqüestionable per a un ús particular. Aquesta ideologia crea una distinció entre la llengua estàndard i les seves variants, que tenen un estatus inferior i que es classifiquen de forma separada com a dialectes (Blommaert 2006). D'acord amb la ideològica lingüística, algunes de les idees que defensen les persones que formen part d'una societat lingüísticament diversa són, per exemple, que la llengua A ofereix més oportunitats i que, consegüentment, és més útil que la llengua B, que només fem servir a casa o en contextos informals. La política lingüística pot fomentar aquestes idees o, com en el cas de la revitalització de llengües minoritàries, pot corregir pràctiques i ideologies injustes. És en aquest sentit que la política lingüística té un impacte directe en la integració social, atès que

d'una manera o d'una altra determina què senten les persones envers les llengües que utilitzen en àmbits diversos i envers les llengües que altres persones utilitzen en altres àmbits. Històricament, la repressió de l'ús d'una llengua ha estat una de les formes més habituals d'humiliar i dominar un poble.

Tant Espanya com l'Índia son països lingüísticament diversos. Els textos constitucionals d'ambdós països reconeixen la presència de diverses llengües i en releguen el dret d'ús a les regions en les quals es parla cada llengua i, al mateix temps, en reconeixen una amb caràcter oficial a tot el país. A Espanya és el cas del castellà i, a l'Índia, el de l'hindi. Hi ha sectors de la població en ambdós països que han posat en dubte aquesta jerarquia lingüística.

En aquest article em proposo reflexionar sobre l'impacte de la PPL en la integració social i en els reptes compartits que encaren societats lingüísticament diverses com Espanya o Catalunya i l'Índia. Les reflexions que presento es basen en un estudi sobre la política lingüística dels governs estatals i regionals i en el treball de camp que vaig realitzar a Barcelona l'estiu de 2018, com a part de la meua recerca doctoral.

La PPL de Catalunya i el seu impacte en la població d'origen immigrant

La múltiple diversitat de Catalunya (Zapata-Barrero 2015) i la seva situació complexa com a nació que busca un estat ens ofereix un cas d'estudi interessant i únic. La llengua catalana, que ha estat un dels principals símbols de la identitat catalana, ha estat reprimida durant la centralització, en especial durant la dictadura de Franco. La Constitució espanyola de 1978 va reconèixer les llengües d'Espanya com a patrimoni cultural d'aquest país i va atorgar als governs regionals el dret d'utilitzar la seva pròpia llengua conjuntament amb el castellà. Aquesta política lingüística va crear un marc competitiu (Elvira Riera Gil 2016) en què l'Estat central no promou les llengües regionals, sinó que ho fan els governs de les comunitats autònomes que tenen llengües pròpies; ells són els responsables de mantenir i promoure les llengües que històricament han estat marginades. De les set comunitats autònomes que han reconegut la seva pròpia llengua i li han donat el caràcter de llengua cooficial, Catalunya és qui més ha avançat en la normalització de la seva pròpia llengua. Aquest procés de normalització s'ha realitzat mitjançant la Llei de normalització lingüística (1983). El govern català ha fet un esforç constant per fer servir el català com a llengua habitual en tots els contextos possibles. De fet, el cas català és un dels pocs exemples en el món en què s'observa que la *situació lingüística* s'ha revertit (Fishman 1991). La PPL de Catalunya se situa dins del marc competitiu

de llengües a Espanya i, per tant, té una posició defensiva. Aquesta defensa de la llengua minoritària o vulnerable ha esdevingut una responsabilitat compartida entre el govern i el poble català. Ara bé, quan persones estrangeres entren en aquest context sense saber quina és la competència existent al país, aquesta actitud defensiva per part del poble català pot ser percebuda com un xovinisme cultural. Els estrangers o immigrants que arriben a Catalunya per treballar-hi es troben atrapats entre dues llengües, tal com revela l'estudi que hem realitzat i que passo a comentar a continuació.

El coneixement de la llengua catalana (nivell bàsic 1)¹ és gairebé un requisit perquè els immigrants sense documentació puguin obtenir la residència a Catalunya. Per a la nacionalitat o la ciutadania espanyola es necessita un nivell de castellà A2. D'una banda, la residència i l'empadronament es donen a nivell municipal i, per tant, són competència del govern local; però, d'altra banda, la ciutadania és competència del govern central. El govern català dedica els seus recursos a ensenyar la llengua catalana als migrants, tot i que la realitat és que la població immigrant acostuma a fer servir el castellà.

En el nostre estudi, el 2018 vam dur a terme 34 enquestes basades en entrevistes en profunditat a Barcelona. L'enquesta contenia gairebé 50 preguntes relacionades amb la llengua, la integració, la identitat, el sentiment de pertinença i la política lingüística. Es va dissenyar de tal manera que permetés obtenir resultats tant quantitius com qualitius. L'investigador parlava amb les persones a mesura que responien les preguntes i així podien parlar lliurement de tots els temes que s'hi tractaven. Les enquestes eren multilingües i es feien en la llengua en què la persona enquestada se sentia més còmode (castellà, anglès, bengalí o hindi). En determinats casos, quan va ser necessari, es van traduir continguts i es van oferir explicacions.

De les 34 persones entrevistades, 20 eren d'origen immigrant² i 14 eren membres de la societat d'acollida. Amb aquest estudi ens proposàvem entendre la percepció d'ambdós grups sobre l'ús de llengües diferents i els sentiments relatius a cada un d'aquests usos. Els resultats mostren que la percepció d'aquests dos grups es força diferent en determinats casos, cosa que pot generar conflictes socials.

¹ La concessió del permís de residència es basa en el concepte «arrelament». El coneixement de la llengua catalana és un dels elements que demostren aquest arrelament. Per tant, malgrat que no és obligatori, els migrants acostumen a veure-ho com un requisit.

² En el nostre estudi una persona immigrant és tota aquella persona estrangera que ve a viure o treballar a Espanya o Catalunya. Les persones estrangeres són aquelles que venen per un període curt de temps per turisme, negocis o formació.

Tots dos grups reconeixen que la llengua catalana ajuda els immigrants a integrar-se socialment. A la pregunta «Creus que els estrangers/immigrants haurien d'aprendre les llengües locals per tal d'integrar-se a la societat?», els 14 participants de la societat d'acollida van respondre que sí. A la pregunta «Consideres que és important que tothom sàpiga/aprenqui una llengua comuna per tal de poder viure conjuntament i desenvolupar un sentiment de pertinença i solidaritat en una societat?», 16 dels 20 participants immigrants van respondre que sí. N'hi va haver 2 que van dir que era important, però que no era necessari i 2 van dir que no n'era, d'important.

Quan els vam demanar «Segons el teu parer, a Barcelona, quina llengua o llengües haurien d'aprendre i fer servir els immigrants?», 13 dels 14 participants de la societat d'acollida van respondre que els immigrants haurien d'aprendre castellà i català. En canvi, quan vam preguntar als participants migrants «Quina llengua fa de llengua vehicular a la societat a la qual pertany?», 16 de les 20 persones enquestades van dir que aquesta llengua era el castellà, 2 persones van dir que aquesta llengua vehicular era tant el castellà com el català, 1 persona va dir que era l'anglès i 1 persona va dir que aquesta llengua vehicular era el català.

En demanar a tots dos grups «Creus que la presència de dues llengües a Catalunya fa que la integració social per als immigrants sigui més difícil en comparació amb una regió monolingüe?», 11 dels 14 participants membres de la societat d'acollida van respondre que no. En canvi, 8 dels 20 participants immigrants van afirmar que sí, 8 van contestar que no i 2 van indicar que no n'estaven segurs.

Malgrat que els membres de la societat d'acollida a vegades creuen que l'ús del català amb tots els membres de la societat és normal i positiu, de fet, més inclusiu, ja que no fa sentir l'altre diferent per motius basats en la seva aparença física, les persones d'origen migrant indiquen que senten que les persones que fan servir el català són més rígides. Algunes de les persones que van participar a l'enquesta van comentar que se sentien integrades en la societat castellanoparlant, però no en la catalanoparlant.

Aquests resultats posen de manifest les diferències entre la perspectiva de les llengües que tenen els membres de la societat d'acollida i els membres d'origen immigrant. Atesa la súper-diversitat (Vertovec 2007) d'una ciutat com Barcelona, resulta essencial la interacció entre els diferents grups per tal d'obtenir un model intercultural de cohesió social (Barrero 2017). Així doncs la llengua és un factor clau a l'hora de facilitar aquestes interaccions que ajudarien a

crear una millor comprensió mútua entre tots els grups que conviuen en una societat i, en última instància, una millor integració entre ells.

El nostre estudi també revela que entre els membres de la societat d'acollida també hi ha un profund sentiment d'injustícia, una sensació de no sentir-se respectats ni valorats, a causa de l'actitud que té l'Estat espanyol amb la llengua i la cultura catalanes. De fet, 10 de les 14 persones que han participat en l'enquesta creuen que «la política lingüística és un dels factors que ha provocat conflictes entre Espanya i Catalunya».

L'opinió general dels catalans entrevistats en el nostre estudi és que, a Espanya, el govern central no du a terme explícitament gaires accions per reconèixer, preservar o promoure la diversitat d'Espanya. Ara bé, de moment, la discussió sobre aquesta qüestió queda fora de l'abast d'aquest article.

La PPL i la diversitat lingüística a l'Índia

La política i la planificació en matèria de llengües a l'Índia estan entrelaçades amb la governança d'un país molt divers quant a llengües, religions, cultures i ètnies. La magnitud de la diversitat que hi ha a l'Índia no es pot comparar amb la de cap país d'Europa. L'Índia, com Espanya i a diferència de Catalunya, no té un departament de política lingüística. Més enllà de la Constitució de l'Índia, no hi ha lleis ni normes que regulin l'ús de les llengües. És un país federal i els governs regionals, anomenats governs estatals, tenen competències en educació, transport per carretera, comunicacions, policia i mitjans de comunicació. A l'Índia es fan servir moltes llengües com a llengües oficials de l'Estat; l'annex número 8 de la Constitució de l'Índia en reconeix 22, de llengües oficials. La divisió dels estats s'ha fet per motius lingüístics. Tant la llengua, l'ús del hindi com a llengua oficial, l'ús que se'n fa a l'educació i el requisit de parlar aquesta llengua per poder accedir a feines governamentals han causat diversos conflictes en aquest país, en especial durant les dècades posteriors a la independència (Das 2002). Des de la independència, el govern de l'Índia no ha dut a terme cap estudi lingüístic i és que la llengua és un tema delicat i un fort marcador d'identitat dins del país. Les úniques dades oficials que es tenen sobre la quantitat de llengües que es parlen a l'Índia son les dels censos que es fan cada deu anys i que se centren principalment a registrar la llengua materna, definida com la llengua que fa servir una mare per parlar amb el seu fill o filla. Va ser el govern britànic qui va dur a terme el primer cens lingüístic del subcontinent indi, conegut com «Grierson's Linguistic Survey of India». Aquesta enquesta lingüística de l'Índia elaborada per Grierson l'any 1905 va

revelar que a l'Índia hi havia unes 300 llengües, però d'acord amb el cens de 1961, n'hi havia 1652, de llengües.

El mètode que se segueix per fer el recompte de llengües ha anat canviant al llarg dels diferents períodes i les xifres que s'han anat obtenint són molt diverses. En el cens de l'Índia, les dades que es recullen fan referència a aquesta llengua materna que hem anomenat anteriorment. Es demana a la persona que respon l'enquesta que especifiqui la seva llengua materna i aquesta dada es registra tal com la indica la persona enquestada per tal de recopilar la informació. Això fa que, per exemple, segons l'Oficina del Registrador General, al cens de 2011 es registressin fins a 19.569 llengües maternes a través d'aquest mètode (Office of the Registrar General 2011). Un cop obtingudes aquestes dades, s'aplica un mètode per racionalitzar aquesta xifra. Aquest mètode s'explica a l'informe del cens:

Atès que les llengües maternes que es recullen al cens són bàsicament les designacions que proporcionen les persones enquestades dels medis lingüístics en què creuen que es comuniquen, no cal que siguin idèntiques als mitjans lingüístics reals. Per avaluar la correlació entre la llengua materna i les designacions del cens, i per presentar el gran nombre de resultats bruts relatius a la llengua pel que fa a llengües i dialectes, els 19.569 resultats bruts van passar per un examen lingüístic exhaustiu, es van editar i es van racionalitzar. D'aquesta manera van passar a ser 1.369 llengües maternes racionalitzades i 1.474 noms de llengües maternes que es van tractar com a «no classificats» i es van passar a la categoria «altres». A continuació, les 1.369 llengües maternes racionalitzades es van classificar de nou d'acord amb els mètodes lingüístics habituals per a classificacions racionals basades en la informació lingüística disponible. Així doncs, es va preparar un inventari en què les llengües maternes registrades per 10.000 parlants o més es van classificar com a llengua a nivell de tota l'Índia, sempre que fos possible, per a presentar les dades finals referents a les llengües maternes el 2011. (Office of the Registrar General 2011)

Amb aquest mètode es va arribar a un total de 121 llengües. Les llengües amb menys de 10.000 parlants no es van comptabilitzar com a llengües. Així doncs les llengües que tenen més parlants són un total de 121 llengües. Les que tenen menys parlants es classifiquen com a llengües maternes i són 270. Bàsicament, s'agrupen diverses llengües en alguna de les 22 llengües oficials i la llengua en la qual s'agrupen més llengües és l'hindi que de fet, agrupa més de 50 llengües. Ara bé, si realitzem una prova simple d'intel·ligibilitat, de seguida observem que no hi ha cap raó per agrupar la gran majoria d'aquestes 50 llengües com a hindi que és una llengua que, a part de tenir molts parlants, també té la indústria mediàtica i d'entreteniment més pròspera.

L'hindi, que tal com hem vist és la llengua oficial d'acord amb la Constitució, és sense cap mena de dubte una de les llengües més parlades a l'Índia, però el mètode que se segueix per racionalitzar les dades del cens disminueix clarament la diversitat real de les llengües i es comptabilitzen més persones com a parlants d'hindi de les que hi ha realment. Així doncs, en tots els estats de l'Índia hi ha una gran llengua que destaca i predomina per damunt d'altres llengües minoritàries, moltes de les quals es troben en perill d'extinció. Aquestes llengües destacades i predominants són les que s'especifiquen a l'annex número 8 de la Constitució de l'Índia, a la part anomenada «part A». La resta de llengües que no són aquestes 22 es recullen a la «part B» d'aquest annex i són 99 llengües.

Per entendre amb més matisos la diversitat de llengües que existeixen a l'Índia, ens hem de fixar en la tasca realitzada per una organització no governamental anomenada Bhasha Research³. Aquesta organització va dur a terme una enquesta que va dirigir G. N. Devy. Aquesta enquesta, els resultats de la qual indiquen que a l'Índia hi ha 780 llengües, no se centra a fer un recompte del número de parlants, sinó a elaborar un mapa de la presència de llengües en diverses regions de l'Índia. Entre altres coses, l'enquesta destaca com moren les llengües quan la comunitat de parlants es veu obligada a desplaçar-se fora de la seva zona original per raons socioeconòmiques (Lalmalsawma, 2013), tot i que és cert que cal parar atenció a un gran nombre de llengües de l'Índia, en especial a les llengües de les comunitats tribals, ja que el seu model de vida està molt amenaçat; i és que la mort d'aquestes llengües també comporta la pèrdua de sistemes de coneixement valuosos.

No obstant això, cal fer palès que l'Índia també ofereix molts exemples de respecte envers la diversitat lingüística que es podrien aplicar a altres llocs. La majoria dels habitants de l'Índia fan servir més d'una llengua a la seva vida quotidiana. De fet, el Parlament de l'Índia és multilingüe. Els ministres tenen dret a fer servir la seva pròpia llengua en tot moment, assistits per interpretació simultània, i ho fan. El govern central finança la promoció de les llengües i les cultures en tots els estats. La Sahitya Akademi, finançada pel govern central, promou la literatura en tots els idiomes programats, finança projectes de traducció entre les diverses llengües de l'Índia i concedeix premis a escriptors de diverses llengües. A més a més, el president de l'Índia concedeix uns premis a nivell nacional que reconeixen regularment tant la cultura regional com el cinema en diverses llengües. Les escoles i les universitats de la capital ofereixen formació en moltes de les llengües regionals. Així doncs, els estudiants tenen l'opció

³ Vegeu <https://www.bhasharesearch.org/peoples-linguistic-survey-of-the-india.html>.

de poder aprendre la seva llengua materna, encara que estudiïn fora de la regió en què es parla. Els estats utilitzen la seva pròpia llengua a l'administració, a l'educació, en la senyalització en els llocs públics i el transport; i, ho fan conjuntament amb l'anglès, que és la llengua vehicular a tota l'Índia.

Conclusions

Tot i que la realitat a l'Índia, Espanya i Catalunya és tan diferent que fer qualsevol mena de comparació o generalització és difícil, l'interès d'aquest article sorgeix del fet que soc una investigadora índia que fa recerca a Catalunya i Espanya. És per aquesta raó que per a mi és natural observar com es fan les coses de forma diversa en aquests dos contextos diferents. Crec que pel que fa a les llengües minoritàries no reconegudes podem aprendre de Catalunya com reviure i normalitzar una llengua que anteriorment ha estat marginada, quina és la utilitat de les enquestes lingüístiques i la política lingüística en aquest procés i quina importància té el sentiment d'orgull d'utilitzar una llengua pròpia en tots els contextos. Sí que observem que en tots dos casos, la llengua no és simplement una eina de comunicació, sinó un símbol de la pròpia identitat. Així doncs, cal que les societats diverses trobin la manera d'equilibrar dues necessitats paral·leles: la necessitat de tenir una llengua comú per poder-se comunicar amb tots els parlants i la necessitat que cada individu pugui utilitzar la seva pròpia llengua (encara que hi hagi parlants que no l'entenguin).

Referències

- Anderson, Benedict. (1991) *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Barrero, R. Z. (2017). “Interculturalism in the post-multicultural debate: a defence”. *Comparative Migration Studies*, 5, 14.
- Blommaert, Jan. (2006). “Language Policy and National Identity”, A Ricento, Thomas. *An introduction to Language Policy. Theory and Method*, Oxford: Blackwell Publishing.
- Das, A. K. (2002). “Language Conflict in India”. *Journal of Philology*, No. 2(10), 20-23.
- Fishman, J. (1973). *Language and nationalism. Two integrative essays*. Rowly Mass: Newbury House.
- Gellner, Ernest. (1983). *Nations and Nationalism*. Nova York: Cornell University Press.
- Gill, Elvira Riera. (2016). *Why Languages Matter to People*. Generalitat de Catalunya. Institut d’Estudis de l’Autogovern. Barcelona Pg. 36
- Hobsbawm, Eric. (1992). *Nations and Nationalism Since 1780*. Programme, Myth, Reality. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keating, Michael i McGarry, John. (2001). *Minority Nationalism and the changing International Order*. Oxford University Press.
- Lalmalsawma, D. (7 de setembre de 2013). India speaks 780 languages, 220 lost in last 50 years – survey. Reuters. Recuperat des de <http://blogs.reuters.com/india/2013/09/07/india-speaks-780-languages-220-lost-in-last-50-years-survey/>
- Office of the Registrar General. (2011). Census of India 2011, Language. Paper 1 of 2018 (). New Delhi: Government of India. Recuperat el novembre de 2019 des de http://censusindia.gov.in/2011Census/C-16_25062018_NEW.pdf
- Ricento, T. (2006). *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Vertovec, S. (2007). “Super-diversity and its implication”. *Ethnic and Racial Studies*, 1024-1054. doi:<https://doi.org/10.1080/01419870701599465>
- Wright, Susan. (2004). *Language Policy and Language Planning: From Nationalism to Globalisation*, Nova York: Palgrave Macmillan.